

Humanitar elmlər

UOT 82-09

S.E. Ağababayeva
Bakı Slavyan Universiteti
sagababayeva87@gmail.com

MÜASİR POSTMODERN ƏDƏBİYYATDA DİL OYUNU (XULIO KORTASARIN “XANA-XANA OYUNU” ROMANI ƏSASINDA)

Açar sözlər: modernizm, postmodernizm, ədəbiyyat, mətn, dil, oyun

Postmodernizm çağdaş dövrün aktual problemlərindən biri kimi daima diqqət mərkəzindədir. Əsasən mürəkkəb və qeyri-müəyyənliyi ilə xarakterizə olunan bu anlam ətrafında müzakirə və mübahisələr səngimək bilmir. Postmodernizmin konkret olaraq nəyi ifadə etməsi ilə bağlı alimlər arasında fikir birliyi yoxdur. Meydana gəldiyi vaxtdan etibarən daha çox tənqidi yanaşmaya məruz qalan postmodernizm müasir dünya incəsənətinin demək olar ki, bütün sahələrində – ədəbiyyat, teatr, musiqi, kino, memarlıq, dəb və s. izlənilir.

Məqalədə dilin postmodern ədəbiyyatda daşdığı funksiya problemi əsas tədqiqat obyektidir. Postmodern ədəbiyyat dil oyununun qeyri-məhdud imkanları ideyasını özündə ehtiva edir. Hər bir şeyin yeni baxış bucağından dəyərləndirildiyi postmodernizmdə dil sanki yeni, ənənəvidən fərqli mənalar qazanır. Qoyulan problem kontekstində Xulio Kortasarın “Xan-xana oyunu” romanı tədqiqata cəlb edilmişdir. Tədqiqat predmeti kimi seçilən “Xana-xana oyunu” romanının ənənəvi romandan fərqli süjet xəttinə linqvistik anomaliyanın prinsipləri rakursundan nəzər yetirilmişdir.

С.Э.Агабабаева

ЯЗЫКОВАЯ АНОМАЛИЯ В ПОСТМОДЕРНИСТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (НА ОСНОВЕ РОМАНА ХУЛИО КОРТАСАРА «ИГРА В КЛАССИКИ»)

Ключевые слова: модернизм, постмодернизм, литература, текст, язык, игра

Постмодернизм всегда находится в центре внимания как одна из актуальных проблем современной эпохи. Дискуссии и споры вокруг этого смысла, который в основном характеризуется своей сложностью и неопределенностью, не прекращаются. Нет единого мнения среди ученых относительно того, что конкретно означает постмодернизм. С момента своего появления постмодернизм, подвергшийся более критическому подходу, отслеживается практически во всех областях современного мирового искусства — литературе, театре, музыке, кино, архитектуре, моде и т. д.

В статье проблема функции языка в постмодернистской литературе является основным объектом исследования. Постмодернистская литература содержит идею безграничных возможностей языковой игры. В постмодернизме, где все оценивается с новой точки зрения, язык как бы обретает новые, отличающиеся от традиционных смыслы. В контексте данной проблемы в исследование был включен роман Хулио Кортасара «Игра в классики». Сюжетная линия романа «Игра в классики», избранного в качестве предмета исследования, отличающаяся от традиционного романа, рассмотрена с ракурса принципов лингвистической аномалии.

S.E.Aghababyeva

LANGUAGE ANOMALY IN POSTMODERN LITERATURE (BASED ON JULIO CORTÁZAR'S NOVEL "HOPSCOTCH")

Keywords: *modernism, postmodernism, literature, text, language, game*

As one of the real problems of modernity, postmodernism is always at the center of attention. Discussions and debates about this meaning, which is characterized above all by its complexity and uncertainty, cannot end. There is no consensus among scholars as to what exactly postmodernism means. Since its appearance, postmodernism, subjected to a more critical approach, has appeared in almost every field of modern world art - literature, theater, music, cinema, architecture, fashion, etc. is pursued.

In the article the problem of the function of language in postmodern literature is the central subject of research. Postmodern literature contains the idea of unlimited possibilities of the language game. Language appears to acquire new meanings that are distinct from traditional ones during postmodernism, where everything is evaluated from a new perspective. The novel "Hopscotch" by Julio Cortazar was used as a case study for the problem at hand. The plot of the novel "Hopscotch", which was chosen as the subject of research, was considered from the perspective of the principles of the linguistic anomaly.

XX əsrin ikinci yarısından etibarən meydana gələn postmodernizm ilkin mərhələdə memarlığın yeni bir üslubunu ifadə edirdi. Bu anlayış sonrakı mərhələlərdə əhatə dairəsini genişləndirərək daha geniş mədəni fenomenin təsviri olaraq ortaya çıxmışdır. Hazırda postmodernizm ədəbiyyat, teatr, musiqi, kino, dəb və s. kimi sahələrdə də müşahidə olunur. Meydana gəldiyi vaxtdan etibarən postmodernizm ətrafında müzakirə və mübahisələr səngimək bilmir. "Postmodernizm tarix səhnəsinə çıxdığı gündən böyük səs-küyə, müzakirələrə səbəb olmuşdur. Hər bir tənqidçi, nəzəriyyəçi, yazıçı, oxucu onu öz başa düşdüyü kimi izah etməyə səy göstərmişdir. Bu bəlkə də postmodernizmin öz mahiyyətindən doğan bir haldır" [2, s.29]. Bu anlamın mürəkkəb və qeyri-müəyyənliyi dəqiq tərfi müəyyən etməkdəki əsas çətinliklərdir. Eyni zamanda

postmodernizmin müxtəlif şərtlərə uyğun nisbi strukturu onun tam şəkildə izahına mane olur. “Çünkü bu cərəyan açıq tələblər və formalar, qəliblər çərçivəsində fəaliyyət göstərmədiyindən onu hər kəs öz başa düşdüyü şəkildə, fərdi anlayış və qavrayış səviyyəsinə uyğun başa düşür” [2, s.34].

Postmodernizm modernizmə münasibətdə. Təzahür etdiyi vaxtdan etibarən dünya, eləcə də Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı bu qeyri-müəyyən anlayışı hər zaman diqqət mərkəzində saxlayır. “Geniş bədii cərəyan qismində postmodernizm problemi tədqiqatçıları bir sıra suallar qarşısında üz-üzə qoydu. Postmodernizm fenomeni həqiqətənmi mövcuddur, yaxud bəzi tədqiqatçıların uydurmasıdır?... Görəsən, postmodernizm modernizmdən nə ilə fərqlənir? Nə üçün humanitar fikrin son və mahiyyət etibarilə ən yeni sözü kimi təqdim olunan postmodernizm öz adının tərkib hissəsi kimi “modernizm” sözünü əxz etmişdir?” [8]. Əsasən modernizmə münasibətdə şərh olunan postmodernizmin lüğəvi mənası “modernizmdən sonra” anlamını verir. Postmodernizmlə bağlı aparılan tədqiqatlarda onun modernizmin fikir və nəzəriyyələrini rədd etməsi ilə bağlı yanaşmalar üstünlük təşkil edir. Məhz bu səbəbdən postmodernizmin modernizmə zidd anlayış olduğu xüsusi vurğulanır. Bir zamanlar modernizm keçmiş tarixi ənənələrdən ayrıldığı, klassik dəyərləri inkar etdiyi kimi, postmodernizm də modernizmin fikir və nəzəriyyələrini yenidən gözdən keçirir. “Postmodernizm mədəniyyət tarixinə inkarın inkarı kimi daxil olmuşdur. Məlum olduğu kimi modernizm akademik və klassik incəsənətin inkarı əsasında təşəkkül tapmışdır, lakin XX əsrin ikinci yarısında modernizm özü özünün mütləq inkar fəlsəfəsindən imtina etməklə təkamülünün son mərhələsində təcridən ənənəyə çevrilməyə başladı” [3, s.243-244]. Qorxmaz Quliyev təkamülünün son mərhələsində modernizmin özünün inkar fəlsəfəsindən imtina etməsinin heç də onun klassik dəyərləri etiraf etməsi anlamına gəlmədiyini xüsusi vurğulayır: “...müasir incəsənət “sürgündə olan” minillik klassik ənənələrdən hermetik şəkildə təcrid olunmaqda davam edirdi” [3, s. 244]. Q.Quliyevin fikirlərinə əsasən qeyd edə bilərik ki, dərkətmə və bədii təfəkkür tərzinə görə modernizmə əks olan postmodernizmi modernizmin əsas prinsiplərinin yekunu olaraq onun son mərhələsi kimi dəyərləndirmək olar. Belə ki, “təkamülünün son mərhələsində “imana gələn” (Q.Quliyev) modernizmdən fərqli olaraq, postmodernizmin elə ilkin mərhələdə “modernizmin yaratdığı insan və incəsənət konsepsiyalarını qoruyub saxlamaq, klassik dövrün ənənələrini saf – çürük etmək şərti ilə yeni dövrün fəlsəfəsinə uyğun olaraq əxz etmək cəhdi”ni [3, s.244] öz prioritet məqsədinə çevirmişdir. Bu fikir bizə postmodernizmin modernizmin fikir və nəzəriyyələrini heç də rədd etmədiyini, klassik ənənə və dəyərləri, tarixi keçmişini yeni baxış bucağından dəyərləndirdiyini deməyə əsas verir.

Postmodernizmin ədəbiyyatda inikası. Mənbələrdə postmodernizmin ədəbiyyat kateqoriyası kimi ilk dəfə 1934-cü ildə işləndiyi vurğulanır. Belə ki,

Federiko de Onisin 1934-cü ildə nəşr etdirdiyi “İspan və Hispanik Amerikan Şeiri Antologiyası, 1882-1932” əsərində postmodernizm ədəbiyyat kateqoriyası kimi işlənmişdir.

“Postmodernizm kəlməsini ilk dəfə sosioloji bir düşüncə olaraq ortaya çıxaran ilk şəxs isə tarixçi Arnold Toynbidir” [4, s.33]. 1875-ci ildən etibarən Qərb intibahının qədəm qoyduğu yeni tarixi dövrü “post-modern” adlandıran Arnold Toynbinin bu fikirləri 1947-ci ildə nəşr etdirdiyi “A study of history” (“Tarixin öyrənilməsi”) kitabında öz əksini tapmışdır. “...Bu sözü sənət və yazı dünyasında bugünkü mənası ilə ilk istifadə edən şəxs amerikalı tənqidçi İhab Hassandır” [4, s.34]. 1971-ci ildə İhab Hassan (“Orfeusun Parçalanması – Postmodern bir ədəbiyyata doğru”) adlı kitabında Qərb ədəbiyyatında artıq postmodernizmə keçidin başladığını qeyd etmiş, eyni zamanda postmodernizmin modernizmə qarşı deyil, ancaq modernizmdən fərqli olduğunu nümunələrlə diqqətə çatdırmışdır. Onu da vurğulamaq lazımdır ki, postmodernizm kəlməsini sosioloji bir düşüncə olaraq meydana çıxaran tarixçi Arnold Toynbi də postmodernizmin bütün dünyaya fərqli baxan sosial, mədəni və fəlsəfi bir nəzəriyyə olduğu fikrini irəli sürmüşdür.

“Postmodernizm ədəbiyyatda yeni dövrün mədəniyyəti, nəhayət, dünyanı izah etmək üçün təkə rasionel sistemlərdən (əvvəllər mövcud olan) deyil, həm də zehnin qanunvericilik funksiyalarından imtina etdiyi zaman meydana çıxdı” [6, s.93]. Adət etdiyimiz, kök salmış ədəbi kanonu dərindən sarsan postmodernizm ədəbiyyata yeniliklər gətirdi. Zamanla möhkəmlənən və bir ənənə yaradan hər bir ədəbi anlayış kimi postmodernizm də öz yeni düşüncə sistemi, estetikası ilə ədəbiyyatda yeni ədəbi manifest yaratmağa nail oldu. Tədqiqatçılar hər hansı qaydaları tanımayan, qaydalara tabe olmayan postmodern ədəbiyyatın təsnifatındakı çətinlikləri xüsusi olaraq vurğulayırlar. Bu üslubda yazılmış əsərlər mürəkkəbliyi, qeyri-müəyyənliyi ilə xarakterizə olunur. Hər hansı qaydalar toplusu çərçivəsindən kənar ərsəyə gələn postmodern mətnlər demək olar ki, ənənəvi süjet və kompozisiyadan məhrumdur. Müəllif bilərəkdən süjet xəttini pozur, klassik ardıcılığa riayət etmir. Postmodern əsərlərdə son başlanğıc, başlanğıc isə sondur, müxtəlif hadisələr xətti eyni anda inkişaf edir, demək olar ki, bir-birilə bağlı olmayan hadisələr tapmaca parçaları kimi qarışdırılır və bir-birinə uyğunlaşdırılır.

Postmodernizm ədəbiyyatda müəllif, mətn və oxucu münasibətlərini özünəməxsus estetik müstəvidən dəyərləndirir. Yenilikçi münasibəti əsas prinsip kimi müəyyənləşdirən postmodern ədəbiyyatda mövzu, ideya, hekayə, təhkiyə anlamları tamamilə yeni, ənənəvidən fərqli mənalara qazanır. Artıq öyrətmə, əyləncə, tərbiyəvi funksiyalarını itirmiş, bu kimi xüsusiyyətlərdən məhrum olmuş bədii əsər fərqli yanaşma ilə üz-üzə qalır. Belə ki, postmodern ədəbiyyatın özünəməxsus prizmadan dəyərləndirdiyi bədii mətn sanki oyun kimi idraka yönəlmiş məfhum təsrini bağışlayır. Parçalanmış dünya ilə,

işarələrlə, reallıqla oynamaq postmodern yazıçının əsas məqsədidir. Müəllif mətnlə, mətnlər də onunla oynayır, oxucular, eləcə də bütün dünya bu prosesə cəlb edilir. Beləliklə, müəllif, mətn, oxucu oxuma prosesində yazı oyunu üçün vahid, sonsuz bir sahəyə çevrilir.

Postmodern ədəbiyyatda dil anomaliyası. Postmodern ədəbiyyat dil oyununun qeyri-məhdud imkanları ideyasını özündə ehtiva edir. Postmodernistlərin fikrincə, dil düşüncəyə yox, düşüncə dilə xidmət edir. Yəni dil düşüncənin “ağası”, düşüncə isə onun “xidmətçisidir”. Bu baxımdan postmodernistlər dildən kənarında heç bir şeyin mövcud olmadığı fikrini dəstəkləyirlər. Hər bir şeyin yeni baxış bucağından dəyərləndirildiyi postmodernizmdə dil sanki yeni, ənənəvidən fərqli mənalar qazanır. Postmodern ədəbiyyatda müəllifin nə dediyi, hansı fikri çatdırmaq istədiyi əhəmiyyət kəsb etmir. Önəmli olan oxucunun mətndən anladığı və başa düşdüyü mənadır. Bu yeni dəyərləndirməyə əsasən postmodern ədəbiyyatda dil nisbi mənə daşıyır. Dilin ümumi və universal qaydaya malik olmadığı iddiası postmodernizm nəzəriyyəsində xüsusi yer tutur. Praqmatik komponenti, şəxsdən şəxsə dəyişən mənə kəsb etməsi nəticəsində dil obyektiv gerçəkliyi əks etdirməkdən demək olar ki, məhrum olur. Fransız filosof Jak Derridaya görə, hər hansı bir sözün standart ədəbi mənə daşdığını zənn etmək böyük yanlışlıqdır. “Sözün mənası, Derridaya görə, onun sonsuz şəkildə anlaşılmasıdır” [7].

Ümumiyyətlə, postmodern fəlsəfədə insanların həyata baxışı mürəkkəb, rəngarəng, sonsuz bir oyundan ibarət uydurma hesab edilir. Məhz bu baxımdan postmodern fəlsəfədə dünya kiçik mətnlərlə yazılmış bir mətn kimi qavranılır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, mətn anlayışı postmodernizmin əsas anlayışlarından biridir. Buna misal olaraq Jak Derridanın “mətn xaricində heç nə mövcud deyil”, Mişel Fukonun “diskursdan kənarında heç nə yoxdur” fikirlərini nümunə göstərmək olar. Postmodernizmdə ümumi mədəniyyətin ayrılmaz bir hissəsi olan, əvvəlki mətnləri və onların hissələrini özündə birləşdirən hər hansı bir mətn istisnasız olaraq yalnız bir mətn kimi başa düşülür. Nəticədə, ümumi universal mətnin yalnız bir hissəsinə çevrilən mətn özünəməxsusluğunu, tamlığını itirir.

Dil oyununun sonsuz imkanları sayəsində postmodern ədəbiyyat nümunələri peşəkar, daha dəqiq desək intellektual oxucuların diqqətini cəlb edir. İlk baxışda mənasız, qeyri-müəyyən, xaotik təsir bağışlayan postmodern mətnlərin oyun strukturu oxucu ilə dialoq qurulmasının ən yaxşı üsullarından biridir. Oxucu ilə uğurlu ünsiyyətə can atan postmodernist müəllif oxucunu öz şəriki hesab edir. “...O, başa düşür ki, onun dünyanın və insanın canlı həqiqətlərini üzə çıxarmağa can atmayan və heç bu iddiada da olmayan əsərləri kütləvi oxucuların diqqətini cəlb edə bilməz. Belə bir şəraitdə heç olmasa

istehza səviyyəsində “mədəni oxucu” ilə ümumi dil tapmağı o yeganə çıxış yolu hesab edir” [3, s.252].

Postmodern diskursda oyun yanaşmasının əsasını “noniyerarxiya” və “nonseleksiya” (D.Fokkema) prinsipi təşkil edir. “Postmodernist mətnin müəllifi üçün nonseleksiya prinsipi mətnin yaradılması prosesində linqvistik, yaxud başqa elementlərin seçimindən imtina deməkdir” [3, s.254]. Bir sözlə, noniyerarxiya təbiətdə və cəmiyyətdə iyerarxiyanın mövcudluğunu şübhə altına alır, nonseleksiya isə postmodernist mətnin rabitəli şərhini qeyri-mümkün edir. Rabitəli şərhədən məhrum olan çoxqatlı postmodern mətnlərin məhz dil oyunları sayəsində alt mənaları aydın olur.

Ümumiyyətlə, reallığın hiperreallıqla əvəz olunduğu postmodern ədəbiyyatda müxtəlif pozuntulara, eləcə də ümumi, məlum olan qanunauyğunluqlardan kənara çıxma hallarına görə dil anomaliyası problemi diqqət mərkəzində saxlanılan məsələlərdəndir.

Xulio Kortasarın “oyun konsepsiyası”nın bədii-estetik məzmunu. “Xana-xana oyunu” romanında dil və üslub “oyun”ları

Dünya şöhrətli argentinəli yazıçı Xulio Kortasarın 1963-cü ildə işıq üzü görmüş “Xana-xana oyunu” romanı problematikası, obrazlar sistemi ilə diqqəti cəlb edir. “Xana-xana oyunu” romanı nəinki Latın Amerikasına, eləcə də dünya ədəbiyyatında genişmiqyaslı uğur qazanmışdır.

Romanın adına diqqət edək: “Xana-xana oyunu”. “Burada asfaltın üzərinə tabaşirlə çəkilmiş “xana-xana” uşaq oyunu nəzərdə tutulur. Tək ayaq üstə tullanaraq yastı dəyirmi daşı vura-vura bütün xanalardan keçərək sonuncuya çatmağın asan olmadığı hamımızın yadındadır. Kortasarın qəhrəmanı da onu narahat edən suallara cavab tapa-tapa son xanaya çatmaq istəyir” [1, s.10]. “Xana-xana oyunu” romanı orijinal quruluşu ilə seçilir. Ənənəvi ədəbiyyatdakı süjet və kompozisiyanın izlənmədiyi bütün postmodern mətnlər kimi “Xana-xana oyunu” romanında da vahid süjet xətti yoxdur. Yazıçı əsəri oxumaq üçün oxucuya iki seçim təklif edir. İlk seçimdə roman ənənəvi üsulla, yəni səhifələr ardıcıl oxunur və əsər 56-cı fəsildə bitir. “Axırınıcı sətrin sonundakı ulduz işarəsi SON mənasındadır. Ona görə də oxucu heç bir vicdan əzabı çəkmədən sonrakı fəsilləri oxumaya bilər” [1, s.16]. İkinci seçimdə isə romanı 73-cü fəsildən başlayaraq müəllifin göstərişlərinə əsasən oxumaq lazımdır. İkinci seçimdə müəllif oxucuya kömək edərək ona öz tərtib etdiyi bələdçi-cədvələ diqqət yetirməyi təklif edir. Müəllif təxəyyülünün “şıltaq” gedişatını açmaq üçün oxucu “xana-xana” oyununun qaydalarına əməl etməlidir. Əsərin ideoloji konsepsiyasını, ideya-bədii xüsusiyyətlərini anlamaq üçün bu olduqca önəmlidir. Oxucuya təklif edilən iki müxtəlif oxunma sxemindən asılı olaraq epizoddan-epizoda keçidlər, hadisələrin inkişaf ardıcılığı, eləcə də əsərin finali tamamilə fərqli, gözlənilməz ola bilər. Bir sözlə, “Xana-xana oyunu” romanı ənənəvi roman anlayışını, ənənəvi romanın

süjet xəttini alt-üst edir. Bu yeni struktura əsasən romanın finali da hər bir oxucunun fərdi anlayış və qavrayış səviyyəsinə əsasən dəyişir.

Xulio Kortasar “Xana-xana oyunu” romanını həm bədii, həm də linqvistik komponentləri baxımından oyun kimi tərtib etmişdir. Kortasara görə, “həyat da şərtləri əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş oyundur”. “Kortasara görə, oyun dünyanı yenidən qurmaq, reallığın dilini yenidən kodlaşdırmaq, adi norma və anlayışları tərsinə çevirmək üsuludur” [5, s.39]. Kortasarın bu fikri öz əksini romanın baş qəhrəmanı Horasio Oliveyranın “həyatın özü bir oyundur” sözlərində tapır. Romanı oyun prinsipinə əsasən quran Kortasar oyunun sonsuz imkanlarını nümayiş etdirir. Kortasarın “oyun konsepsiyası”nın əsasını sözlə oyun, sevgi ilə oyun, mənəvi-əxlaqi, ümumbəşəri dəyərlərlə oyun və s. təşkil edir. Məhz oyunun qeyri-məhdud imkanları sayəsində oxucular postmodernist dil oyunlarına cəlb edilir.

Ümumiyyətlə, Xulio Kortasarın demək olar ki, bütün əsərlərində real dünya hadisələri ilə qeyri-adi hadisələr, fantastik elementlər bir-birinə qarışır, tez-tez real hadisələrdən xəyali dünyaya keçid özünü göstərir. Yazıcının bu qeyri-adi üslubu oxucuları təşvişdə saxlayır, nəyin doğru, nəyin yanlış olması ilə bağlı suallar oxucuları narahat edir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, real dünya hadisələri ilə inanılmaz, fantastik hadisələrin birləşdiyi sehrli (magik) realizm cərəyanı XX əsrdə Latın Amerikasını ədəbiyyatında geniş yayılmışdır. Xüsusilə də Qabriel Qarsia Markesin “Yüz ilin tənhalığı” romanı ilə daha da məşhurluq qazanmışdır. Xulio Kortasarın yaradıcılığını təkcə magik realizm elementləri ilə məhdudlaşmaq doğru deyildir. Magik realizm üsürləri ilə yanaşı Kortasar tez-tez simvollardan, metaforalardan, eyni zamanda dil və üslub oyunlarından məharətlə istifadə edirdi.

“Xana-xana oyunu” romanı Latın Amerikasını ədəbiyyatında “yeni roman” anlayışının formalaşmasında xüsusi rol oynamışdır. “Yeni roman” şərti anlayışdır və XX əsrin 50-60-cı illərində bir sıra fransız yazıçıları tərəfindən mövcud bədii nəsrin strukturunu köklü şəkildə dəyişdirmək cəhdlərini ifadə edir” [3, s.239]. “Xana-xana oyunu” romanında fransız “yeni roman”ının izləri müşahidə edilir. Belə ki, Kortasar ənənəvi romanın süjet və kompozisiyasını darmadağın etməklə Latın Amerikasını ədəbiyyatında “yeni roman”ın təməlini qoydu. Fransız “yeni roman”çılar “hələ Balzakın dövründə təşəkkül tapmış təhkiyə prinsiplərinin tamamilə tükəndiyi” [3, s.239] fikrini irəli sürərək mövcud nəsrin imkanlarına etiraz edirdilər. Latın Amerikan nəsrinin “yeni roman”ı isə ənənəvi dil və ifadəni rədd edirdi. Kortasar öz “yeni roman”ı ilə “sözün hökmranlığı” ucbatından ənənəvi romanın inkişaf edə bilmədiyini göstərməyə çalışırdı. Bu səbəbdən yazıçı ənənəvi romandan fərqli olaraq “yeni roman”ın məhz “yeni dil”in sonsuz imkanları və azadlığı ilə daha da inkişaf edəcəyinə əmin idi. Beləliklə, “...Kortasar yeni dil yaratmaq ideyasını elan edir – ilk belə cəhd “Xana-xana oyunu”nun 68-ci fəslində edilir. Romanın

qəhrəmanları Oliveyra və Sibilla ətrafdakı insanların seksual münasibətlərdə istifadə etdikləri riyakar tabuya, ədəbzlığa və şərtliyə etiraz edərək sevgi səhnələrinin təsviri üçün yalnız özlərinin anladıkları dil uydururlar” [1, s.11]. Romandan həmin hissəyə diqqət yetirək: “Noemanı təzəcə basıb əzmişdi ki, şirin-şirin ləpələndi, sanki hər ikisi, onların bütün batıqlarını axırncı qəbzlərinədək gödərəkdiürlü kinləndirən turştəzə intiqamdan çapalamağa başladılar. Və layla bağlayaraq məlahətli və lətafətli hərifləmə yaxınlaşdı. Və kişvəli durnuxmağa qədər tarladı, xumarladı, sağladı. Ancaq bu yalnız ovsunlamaydı...” [1, s.369]. Qeyd edək ki, “Xana-xana oyunu” romanı Azərbaycan dilinə Nadir Qocabəyli tərəfindən tərcümə edilmişdir.

Xulio Kortasar “Xana-xana oyunu” romanında müasir dünyada sözü və diskursun mənasına böyük əhəmiyyət verir. Kortasarın əsas məqsədi sinfi cəmiyyətdə ayrı-seçkiliyə məruz qalan sözləri bərpa etmək, həmçinin sözləri sonrakı pis mənalardan təmizləməklə onları ilkin mənalara qaytarmaq idi. Roman qəhrəmanlarının “İlanlar klubuna” toplaşaraq onları narahat edən müxtəlif mövzularda etdiyi müzakirə və mübahisələrdə “dilin tənqidi” xüsusi yer tuturdu. Əsərdə dil, mədəniyyətə, tarixə, cəmiyyətə skeptik münasibət müşahidə edilir. “-Dilsiz insan ola bilməz. Tarixsiz insan ola bilməz” [1, s.178] – roman qəhrəmanlarının səsləndirdiyi bu fikir diqqətimizi cəlb edir. Romanın baş qəhrəmanı Horasio Oliveyranın müxtəlif mövzularda mübahisə etdiyi dostlarından biri “tarixsiz insan ola bilməz” deyirdisə, Oliveyranın tarixlə bağlı fikirləri tam fərqli idi. Belə ki, onun tarixlə bağlı şübhələri maraqlı doğurur: “... Sənin yaxşılıq və həqiqət haqqında təsəvvürlərin – tarixi təsəvvürlərdir və irsi etikaya əsaslanır. Mənsə tarixə də, etikaya da şübhə ilə yanaşırım” [1, s.183].

Müəllifin dillə bağlı mülahizələrində “dilin hər bir sözdə aldatması” ideyası xüsusi yer tutur. Kortasara görə, “dil hər sözdə bizi aldatsa da”, roman qəhrəmanlarına fikrincə, “dilsiz insan ola bilməz”. Birinci fikri birbaşa ifadə edən yazıçı ikinci fikri öz qəhrəmanları vasitəsilə çatdırır. Kortasarın dillə bağlı nəzəri mülahizələrinin ziddiyyətli və qeyri-ardıcıl olduğunu vurğulayan Nadir Qocabəyli yazığının dilin bütövlüyünə, mahiyyətinə qarşı deyil, onun istifadəsinə qarşı, saxta görünən, nanəcib, yaramaz məqsədlərə xidmət edən dilə üsyan etdiyini qeyd edir. Xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, Kortasarın fəlsəfi düşüncə və mülahizələri romanın “Morellinamə” hissəsində öz əksini tapmışdır. Morelli əsərdə dili tənqid edən, geniş oxucu kütləsinə sahib olmayan, bir sözlə uğur qazana bilməmiş yazıçı kimi təsvir olunur. Bir sıra tədqiqatçılar Morelli obrazını ədəbiyyatla bağlı düşüncələrini oxuculara çatdırmağa çalışan yazığının özü ilə eyniləşdirirlər.

Nəticə

Beləliklə, Kortasar “Xana-xana oyunu” romanı ilə ənənəvi təhkiyə formalarına və ədəbi priyomlara istehza edir. “Xana-xana oyunu” real görünən absurd dünyada təlatüm və xaos içərisində yaşayan bir qrup insanın xana-

xananın son xanasına çatmaqla səmaya qovuşmaq məqsədini ifadə edir. “Xana-xana oyunu” romanı quruluşca dinamik xarakter daşıyır. Dil oyunu demək olar ki, romanın “onurğa sütunu”nu, yəni əsasını təşkil edir. Kortasar dilin bütün imkanları ilə gündəlik həyatın adiliyini məharətlə göstərir. “Xana-xana oyunu” romanında reallıq və yuxu, obyektivlik və subyektivlik öz xüsusiyyətlərini itirir, onlar arasındakı sərhəd yox olur. “Xana-xana oyunu” romanı ilə Kortasar ənənəvi romanın sərhədlərini aşaraq müasir insanın dünyagörüşünə, düşüncə tərzinə uyğun əsər yaratmağa müvəffəq olur.

Bir sözlə, çağdaş postmodern nəsrə dil oyunu bütün xaosluq və təvəccül və qeyri-müəyyənlikləri özündə ehtiva edərək məna çoxluğunu tərənnüm edir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Kortasar X.* Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2010, 592 s.
2. *Qaragözova E. Məqalələr.* Bakı: Xan, 2020, 120 s.
3. *Quliyev Q.* Ədəbi cərəyanlar və istiqamətlər: Monoqrafiya. Bakı: “OL”NPKT, 2019, 260 s.
4. *Doltaş D.* Postmodernizm və eleştirisi. Tartışmalar. Uygulamalar. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2003, 221 s.
5. *Бобрик Д.В.* Постмодернистская концепция культуры в латиноамериканской литературе на примере «Игры в классики» Хулио Кортасара // Теория и практика общественного развития, 2012, № 8, с.38-41
6. *Кулиева Р.Г.* Литература в контексте времени. Сборник литературно-критических работ и статей о литературе XIX-XXI веков. Баку: Мугарджим, 2017, 420 с.
7. Əsədova A.İ. Postmodernizm – ədəbiyyatlaşan dünya: [Elektron resurs] / URL: <https://525.az/news/11706-postmodernizm-edebiyatlasan-dunya>
8. Quliyev, Q. Postmodernizm və bədii ədəbiyyat: [Elektron resurs] / URL: https://525.az/site/?name=xeber&news_id=65297#gsc.tab=0

Redaksiyaya daxil olub 03.08.2023